

2. *Климов В.* Законодавчі ініціативи Держкомрелігій: проекти й реалії // Людина і світ. – 1998. – № 2. – С. 22-30.
3. *Ярмол Л.* Законодавство України про свободу світогляду, віросповідання та релігійні організації: зміни, що назріли // Право України. – 2001. – № 2. – С. 72-77.
4. *Друзенко Г.* Інститут свободи совісті: міжнародні стандарти та законодавство України. – К. : Український центр правничих студій. – 2000. – 186 с.
5. *Петренко В.* Виклик “Чорного папи”: Сатанізм – реальна загроза людському духові // Людина і світ. – 1996. – № 9. – С. 40-42.
6. *Пореш В.* Дети и секты // Религия и права человека: На пути к свободе совести. Вып. III. – С. 30-33.
7. Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : УПФ. Вид-во “Право”, 1996. – 331 с.
8. Заява № 8652/79: Decisions and Reports of the European Commission on Human Rights. – V. 26. – P. 89.
9. С испанской точки зрения: Беседа с профессором Глорией Моран // Религия и права человека: На пути к свободе совести. Вып. III / Институт религии и права / сост. Л. М. Воронцова, А. В. Пчелинцев, С. Б. Филатов ; под общ. ред. С. Б. Филатова. – М. : Наука, 1996. – С. 89-97.
10. Релігійна ситуація на Україні та візит Римського Архієрея (Репортаж з прес-конференції Держкомрелігій у Києві): <http://www.ugkc.lviv.ua/RR_archive/Num3/pres.html.

Бедь В. В. Право исповедовать религию: нормативно-правовое закрепление

Статья посвящена освещению конституционных основ права исповедовать религию, как составного свободы совести. Автор в историческом аспекте указывает на эволюцию норм правовых актов, которые закрепляют составные свободы совести. Указываются предложения относительно совершенствования правовой регуляции права исповедовать религию.

Ключевые слова: *свобода совести, Конституция Украины, конституционно правовое закрепление, права человека, право исповедовать религию.*

Bed V. Right to confess religion: regulatory consolidation

The article is devoted illumination of constitutional bases of right to hear the confession religion, as component rights of conscience. An author in a historical aspect specifies on the evolution of norms of legal acts, which fasten the component rights of conscience. Suggestions are specified in relation to perfection of the legal adjusting of right to hear the confession religion.

Keywords: *right of conscience, Constitution of Ukraine, constitutionally legal fixing, human rights, right to hear the confession religion.*

Нагорний Є. В.

Інститут законодавства Верховної Ради України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ГРОМАДЯНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ КРИМУ

Стаття присвячена дослідженню питань громадянства в історичному аспекті. Розглянуто спроби запровадження інституту громадянства Криму в заснованій 21 березня 1918 року Радянській Соціалістичній Республіці Таврида. Велика увага приділяється неодноразовим спробам запровадження Верховною Радою Кримської АРСР та Верховною Радою АР Крим власного та подвійного (множинного) громадянства починаючи з 19 липня 1991 року і до прийняття 21 жовтня 1998 року Конституції Автономної Республіки Крим.

Ключові слова: *громадянство, єдине громадянство, множинне громадянство, подвійне громадянство.*

Мета статті – наукова оцінка становлення та розвитку інституту громадянства України з урахуванням положень вітчизняного законодавства, міжнародного права та національно-історичних традицій. Сформульовані теоретичні положення можуть бути використані у науково-дослідній сфері при опрацюванні окремих аспектів регулювання питань громадянства України та створенні узагальнюючих і спеціальних праць з історично-правової проблематики України; при підготовці навчально-методичних матеріалів з курсів “Загальна теорія держави і права” та “Історія держави і права України”.

Постановка проблеми: Громадянство – це структурний елемент правового статусу особи, який розкриває головний зміст зв'язку людини та держави, взаємовідносин громадянина з державою та суспільством. Інститут громадянства має важливе значення для забезпечення стабільності конституційно-правового статусу особи. Для ширшого визначення конституційно-правового інституту громадянства слід розглянути відносини громадянства в державі.

Після прийняття і затвердження в м. Житомирі 2 березня 1918 р. Малою Радою Закону “Про громадянство Української Народної Республіки” [1, 2-3] та утворення 21 березня 1918 р. на території Криму Радянської Соціалістичної Республіки Тавриди, постали проблеми щодо набуття громадянства. Незважаючи на відсутність закону про громадянство в республіці [2, 5], наркомат з іноземних та національних справ *de facto* запровадив як тимчасовий захід видачу посвідчень щодо громадянства [2, 53]. Мета цієї акції полягала в наданні громадянства всім колишнім іноземним підданам, що мешкали на території Криму. клопотання заявників про отримання посвідчень направлялися згідно з докладними відомостями і висновками місцевих органів влади до наркомату з іноземних і національних справ.

Певних рис ідея кримського громадянства набула після утворення 5-6 червня 1918 р. Крайового Кримського уряду, очоленого генералом Сулейманом Сулькевичем. Після опублікування Декларації уряду від 25 червня 1918 р. право на громадянство набували особи, які були приписані до станів і громад 5 повітів та міст Криму, ті, що служили в державних чи громадських установах, та ті, що володіли нерухомим майном у межах Криму. Усім бажаним набути громадянство необхідно було звернутися до МВС Криму. До набуття громадянства такі особи визнавалися іноземцями, у їхніх паспортах були відповідні позначки [3, 85].

11 вересня 1918 р. Рада Міністрів Криму ухвалила Закон “Про кримське громадянство” [4, 68], згідно з яким громадянами Криму вважалися особи без відміни національності, віросповідання та стану. На відміну від умов, вписаних у Декларації уряду, крім державних службовців, право на громадянство набували ті, хто перебував на виборних посадах земської та міської служби, і ті, хто належав до складу виборних правлінь громадських організацій, що мали на меті загальнокорисні цілі, статуси яких зареєстровано в Криму згідно з установленим порядком. Набути громадянства Криму можна було за народженням, унаслідок одруження та натуралізації, яка потребувала 3-річного цензу проживання на його території та спроможність утримувати себе та свою родину за рахунок власних коштів чи праці. Мусульмани кримського походження визнавалися громадянами Криму на загальних підставах, проте на них не поширювалася вимога 3-річного проживання. Жінки були залежні від громадянства

чоловіків: так, дружини тих іноземців, що набули громадянство Криму, ставали як і їх чоловіки громадянками Криму, а одруженим жінкам надавалося громадянство тільки разом з чоловіками. Ті, кого приймали до громадянства, мали бути чистими перед законом.

Завданням уряду відповідно до Закону “Про кримське громадянство” від 11 вересня 1918 р. [4, 68] і Декларації на підставі “нульового варіанта” необхідно було надати громадянство корінним “кримчанам”. При цьому, як зазначалося у ст. 2 Закону, “кримському громадянинові не заборонено перебувати одночасно у громадянстві чи підданстві іншої держави”, що допускало можливість подвійного громадянства. Цей закон не був реалізований через припинення існування самого уряду Сулеймана Сулькевича 14 листопада 1918 р.

Після Декларації “Про державний суверенітет Криму” від 19 липня 1991 р. [5, Ст. 80], Верховна Рада Кримської АРСР затвердила концепцію Конституції Кримської АРСР № 66–І від 19 липня 1991 р. [6, Ст. 35], відповідно до якої громадянами Кримської АРСР визнавалися особи, що постійно проживали на території автономії і “додержувалися Конституції та законів держави”. В автономії мало діяти “єдине для всіх громадянство Республік України і Криму, громадянство, встановлене Договором про Союз Суверенних Держав та Союзною Конституцією”, закріплене й деталізоване в законах України, Кримської АРСР та СРСР про громадянство. Проте, після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. [7, Ст. 502] ситуація змінилася. 22 листопада 1991 р. ВР Кримської АРСР ухвалила закон про референдум [3, 85], за ст. 8 якого правом на участь у референдумах наділялися “громадяни Кримської АРСР, які на момент проведення загальнокримського чи місцевого референдуму досягли 18 років та постійно проживають на території Кримської АРСР”. У референдумі мали право брати участь і громадяни Кримської АРСР, які тимчасово перебували за межами Республіки.

Постановою Верховної Ради Кримської АРСР від 25 жовтня 1991 року “Про назви автономної держави “Республіка Крим” і “Кримська Автономна Радянська Соціалістична Республіка” в проекті Конституції автономної держави Верховна Рада Кримської АРСР вирішила застосовувати назву “Республіка Крим” [8, Ст. 114]. 6 травня 1992 р. Верховна Рада Республіки Крим прийняла Конституцію [9, Ст. 259]. За ст.ст. 1 і 9 Республіка Крим визначалася як “правова, демократична держава”, яка здійснює на своїй території суверенні права та всю повноту влади, розбудовуючи відносини з Україною на основі договору й угод.

За ст. 17 Конституції Республіки Крим її громадянство набувалося та втрачалося на основі закону Республіки Крим. При цьому зазначалося, що відповідно до законодавства та на підставі взаємної угоди Республіки Крим з іншими державами її громадяни можуть мати право на подвійне громадянство.

Після внесення 25 вересня 1992 року змін до Конституції Республіки Крим [3, 86] згідно зі ст. 21 кожен громадянин Республіки Крим визнавався громадянином України, а право на подвійне громадянство визначалося “законодавством України, Конституцією Республіки Крим відповідно до норм міжнародного права”. Враховуючи те, що порядок набуття кримського громадянства та проблема щодо подвійного громадянства залишалися невирішеними, 25 вересня 1992 р. Верховна Рада Республіки Крим

ухвалила звернення до президентів і парламентів України та Російської Федерації з проханням прискорити роботу з підготовки договору між Російською Федерацією й Україною з питань подвійного громадянства, що забезпечило б громадянам Республіки Крим базу для реалізації права на подвійне громадянство.

22 квітня 1993 р. ВР Республіки Крим ухвалила закон [3, 86] про об'єднання громадян Республіки Крим. У ст. 11 зазначалося, що “політичні партії створюються за ініціативою громадян Республіки Крим, які досягли 18-річного віку, не обмежені судом у дієздатності й не перебувають у місцях позбавлення волі”. Такими самими правами наділялися громадяни України та інших держав і особи без громадянства, які досягли 18 років. Конституційний Суд України в справі “Про об'єднання громадян в АР Крим” визнав 3 березня 1998 р. цей закон неконституційним.

20 травня 1993 р. ВР Республіки Крим доручила постійній комісії з питань законодавства, законності і правопорядку підготувати Положення про громадянство Республіки Крим та нормативно-правовий акт про подвійне громадянство, а 21 травня 1993 р. ВР Республіки Крим ухвалила нову постанову про підготовку законопроекту про громадянство та подвійне громадянство [3, 86].

Конкретне визначення терміна “громадянин Республіки Крим” містилася в Постанові Верховної Ради Криму “Про тлумачення окремих положень закону Республіки Крим “Про вибори Верховної Ради Криму”, ухваленій 9 грудня 1993 р. За цією постановою “громадянами Республіки Крим” вважалися не тільки постійні жителі Республіки Крим та особи, які на законних підставах на певний час виїхали за межі Республіки Крим, а й депортовані у 1941–1944 роках з Криму народи та їхні нащадки, які повернулися на постійне проживання до Криму”.

20 травня 1994 р. Верховна Рада Республіки Крим прийняла Закон “Про відновлення конституційних основ державності Республіки Крим”, яким було відновлено положення Конституції Республіки Крим в редакції від 6 травня 1992 р. Ці положення Конституції були змінені у вересні 1992 року самою Верховною Радою Республіки Крим відповідно до Закону України “Про розмежування повноважень між органами державної влади України і Республіки Крим”. Передусім йшлося про встановлення між Кримом і Україною відносин на підставі договорів і угод та про введення громадянства Криму. Все це було кроком до виходу Криму зі складу України, що порушує територіальну цілісність України, її державний суверенітет і суперечить загальновизнаним принципам міжнародного права. Враховуючи наведене, з метою захисту державного суверенітету, забезпечення верховенства законів України на всій її території та відповідно до п. 31 ст. 97 Конституції України Верховна Рада України постановила зупинити дію Закону Республіки Крим “Про відновлення конституційних основ державності Республіки Крим” від 20 травня 1992 р. [10, Ст. 128] як такий, що суперечить Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [11, 7], вимогам ст.ст. 31, 70, 75–1, 77 Конституції України, Закону України “Про розмежування повноважень між органами державної влади України і Республіки Крим” та Закону України “Про громадянство України” від 8 жовтня 1991 р. [12, Ст. 701]. Верховна Рада України запропонувала Верховній Раді Республіки Крим привести у десятиденний строк Конституцію Республіки Крим у відповідність з Конституцією України.

Спроби створити законодавство стосовно громадянства завершилися 21 липня 1994 р. прийняттям ВР Республіки Крим у першому читанні проекту Закону “Про громадянство Республіки Крим” [2, 62], згідно з яким громадянство Республіки Крим визначалося “як правове становище людини в державі, що виявляється у здійсненні ним або його законними представниками взаємних прав, обов’язків і відповідальності на основі визнання та поваги честі, гідності й свободи людини”. Відповідно до частини першої ст. 5 громадянам республіки, які перебувають за її межами, забезпечувався захист і заступництво. У контексті цієї статті ясно вбачалося, що будь-який громадянин Республіки Крим, перебуваючи поза межами півострова, на території України, мав право на заступництво і захист як іноземець. Між тим, згідно з частиною другою ст. 3 громадяни Російської Федерації й України, які постійно проживали на території Республіки Крим, визнавалися “громадянами Республіки”. Взагалі, Закон про громадянство Республіки Крим прямо передбачав якщо не “потрійне” чи множинне громадянство, то щонайменше – подвійне як суверенної держави у складі України. Згідно зі ст. 6 громадянин Республіки Крим міг мати громадянство іноземної держави (подвійне громадянство) відповідно до цього Закону та двосторонньої міждержавної угоди Республіки. Враховуючи численні “вади” законопроекту про громадянство, ВР Республіки Крим у другому читанні його не прийняла.

4 серпня 1994 р. ВР Республіки Крим здійснила ще одну спробу прийняти постанову “Про законодавчу ініціативу ВР Криму у ВР України про внесення змін до ст. 31 Конституції (Основного Закону) України, Закону України “Про громадянство України” та інші законодавчі акти України з питання про подвійне громадянство в Республіці Крим” [3, 87]. На думку ВР АР Крим, ст. 31 чинної на той час Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р. [13, Ст. 268], слід було викласти в такій редакції: “Громадянство України набувається, зберігається й втрачається відповідно до Закону України “Про громадянство України”, а в Республіці Крим – до Закону цієї Республіки “Про громадянство Республіки Крим”. Громадянин Республіки Крим може мати право на громадянство іншої держави (подвійне громадянство) відповідно до міждержавних угод України і Республіки Крим, а також Республіки Крим з іншими державами. Громадяни України та Республіки Крим за кордоном користуються захистом і заступництвом України та Республіки Крим.” Слід зауважити, що текст Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р. майже повністю відповідав Конституції СРСР від 7 жовтня 1977 р. [14, Ст. 616]. За Конституцією, УРСР визнавалася суверенною радянською соціалістичною державою. Важливою ознакою суверенітету республіки було те, що вона мала право зносин з іноземними державами. Головною гарантією суверенітету було закріплення за союзною республікою права виходу зі складу СРСР, але механізм здійснення цього права не був передбачений, що свідчило про декларативний характер цієї конституційної норми.

Слід зазначити, що законодавча ініціатива ВР Республіки Крим здійснювалась на рівні відносин між Республікою Крим та Україною, які побудовано на основі міждержавної угоди. На основі Закону України “Про скасування Конституції і деяких законів АР Крим” від 17 березня 1995 р. [15, Ст. 67] Конституцію Республіки Крим було скасовано. Того самого дня Верховна Рада України прийняла Постанови “Про порядок введення в дію Закону України “Про скасування Конституції і деяких законів

АР Крим” від 17 березня 1995 р. [16, Ст. 68] та “Про виконання постанов “Верховної Ради України “Про зупинення дії Закону Республіки Крим “Про відновлення конституційних основ державності Республіки Крим”, “Про політико-правову ситуацію в Автономній Республіці Крим” та “Про виконання Постанови Верховної Ради України “Про політико-правову ситуацію в Автономній Республіці Крим” [17, № 91/95–ВР].

1 листопада 1995 р. кримський парламент прийняв нову Конституцію [3, 88], де у ст. 15 зазначалося, що Республіка має своє внутрішнє громадянство, а громадяни Криму водночас є громадянами України. Наполягаючи на запровадженні подвійного громадянства, ВР АР Крим пропонувала таке формулювання: “Громадяни Республіки Крим вправі мати подвійне громадянство, яке набувається відповідно до законодавства України і міждержавних угод України”. 4 квітня 1996 р. ВР України її не затвердила.

Незважаючи на те, що Конституція України не передбачала можливості подвійного громадянства, 19 червня 1997 р. ВР АР Крим знову внесла зміни до Конституції 1995 р. [3, 88], в яких пропонувалося перетворити термін “громадянин Республіки Крим” на “громадянин в АР Крим”.

Невдалі спроби запровадити своє власне громадянство та подвійне (множинне) громадянство завершилися запровадженням 17 квітня 1997 р. звання “Почесний громадянин АР Крим”. Пропозиції щодо запровадження подвійного громадянства в АР Крим принципово не притаманні унітарній державі Україна громадянство якої виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць.

21 жовтня 1998 р. ВР АР Крим прийняла Конституцію АР Крим [18, Ст. 43], яку 23 грудня 1998 р. затвердила ВР України. Глава 3 Конституції мала назву “Забезпечення прав і свобод громадян України, прав національностей в Автономній Республіці Крим”. Згідно з пунктом 1 ст. 9 “права і свободи людини і громадянина в Автономній Республіці Крим встановлюються і гарантуються Конституцією України та законами України і відповідно до них – Конституцією Автономної Республіки Крим”. Враховуючи, що Конституція Автономної Республіки Крим не регулює питання громадянства, в тексті Конституції населення АР Крим названо “кримчанами” та “громадянами”, конкретніше визначення належності до громадянства України або АР Крим не давалося.

Після затвердження ВР України Конституції АР Крим, ВР АР Крим 21 квітня 1999 р. прийняла рішення “Про заснування почесних звань АР Крим, премій АР Крим та інших відзнак АР Крим”. Таким чином, запроваджене 17 квітня 1997 р. ВР АР Криму звання “Почесний громадянин АР Крим” згідно з новим рішенням було трансформовано у звання “Почесний кримчанин”.

Висновки:

– спроби запровадити в Радянській Соціалістичній Республіці Тавриди власне громадянство виявилися невдалими внаслідок нереалізації Закону “Про кримське громадянство” від 11 вересня 1918 р. через припинення існування уряду Сулеймана Сулькевича 14 листопада 1918 р.;

– за період перебування Кримської АРСР у складі РРФСР та Кримської області у складі УРСР на її території діяли нормативні акти СРСР;

– спроби ВР АР Крим внести зміни до Конституції України, Закону України “Про громадянство України” та інших законодавчих актів України з питання впровадження подвійного громадянства в Республіці Крим ВР України відхилила;

– пропозиції щодо запровадження подвійного (множинного) громадянства в АР Крим суперечать унітарності України, Конституція якої виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць.

Використані джерела:

1. Закон УНР “Про громадянство Української Народньої Республіки”. Прийнятий і затверджений Малою Радою 2 і 4 березня 1918 р. м. Житомир. – № 92 // Вістник Ради Народних Міністрів Української Народньої Республіки. – 1918. – № 9. – 15 березня. – С. 2–3.
2. Копиленко О. Л. З історії законодавства про громадянство України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Новий парлам. ін-т, Парлам. вид-во, 2001. – 69 с.
3. Копиленко О. Л. Щодо закону про громадянство України // Право України. – 2001. – № 10. – С. 84–89.
4. Закон “О крымском гражданстве” утверждён Советом Министров Крыма 11 сентября 1918 г. // Собр. Узак. и Расп. Крымского краевого правительства. – 1918. – № 6. – 1 октября. – Ст. 68.
5. Декларация “О государственном суверенитете Крыма” от 19 июля 1991 г. // ВВС Крыма. – 1991. – 1992. – № 2. – Ст. 80.
6. Постановление Верховного Совета Крымской АССР “О концепции Конституции Крымской АССР” от 19 июля 1991 г. // ВВС Крыма. – 1991. – № 1. – Ст. 35.
7. Акт проголошення незалежності України. Прийнятий Позачерговою сесією Верховної Ради України 24 серпня 1991 р. // ВВР України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
8. Постановление Верховного Совета Крымской АССР “О названии автономного государства “Республика Крым” и “Крымская Автономная Советская Социалистическая Республика” от 25 октября 1991 г. // ВВС Крыма. – 1991–1992. – № 3. – Ст. 114.
9. Розпорядження Президента України “Про прискорення реалізації Закону України “Про громадянство України” № 60/92-рп від 18 квітня 1992 р. // Збірник розпоряджень Президента України. Квітень-червень 1992 р. Розпорядження № 60/92-рп від 18 квітня 1992 р. – С. 17.
10. Постанова Верховної Ради України “Про зупинення дії Закону Республіки Крим “Про відновлення Конституційних основ державності Республіки Крим” від 20 травня 1994 р. // ВВР України. – 1994. – № 20. – Ст. 128.
11. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи / упорядник Ю. К. Качуренко. 2-е вид. – К. : “Юрінком”, 1992. – 199 с.
12. Закон України “Про громадянство України” від 8 жовтня 1991 р. // ВВР України. – 1991. – № 50. – Ст. 701.
13. Конституція УРСР від 20 квітня 1978 р. // ВВР УРСР. – 1978. – № 18. – Ст. 268.
14. Конституція СРСР от 7 октября 1977 г. // ВВС СРСР. – 1977. – № 41. – Ст. 616.
15. Закон України “Про скасування Конституції і деяких законів АР Крим” від 17 березня 1995 р. // ВВР України. – 1995. – № 11. – Ст. 67.
16. Постанова ВР України “Про порядок введення в дію Закону України “Про скасування Конституції і деяких законів АР Крим” від 17 березня 1995 р. // ВВР України. – 1995. – № 11. – Ст. 68.
17. Постанова ВР України “Про виконання постанов ВР України “Про зупинення дії Закону Республіки Крим “Про відновлення конституційних основ державності Республіки Крим”, “Про політико-правову ситуацію в АР Крим” та “Про виконання Постанови ВР України “Про політико-правову ситуацію в АР Крим” від 17 березня 1995 р. № 91/95-ВР.
18. Конституція Автономної Республіки Крим. Прийнята ВР АР Крим 21 жовтня 1998 р. Затверджена ВР України 23 грудня 1998 р. // ВВР України. – 1999. – № 5-6. – Ст. 43.

Нагорный Е. В. Проблемы правового регулирования отношений гражданства на территории Крыма

Статья посвящена исследованию вопросов гражданства в историческом аспекте. Рассмотрены попытки учредить институт гражданства Крыма в основанной 21 марта 1918 года Советской Социалистической Республике Таврида. Большое внимание уделено неоднократным попыткам учреждения Верховным Советом Крымской АССР и Верховным Советом АР Крым собственного и двойного (множественного) гражданства начиная с 19 июля 1991 года и до принятия 21 октября 1998 года Конституции Автономной Республики Крым.

Ключевые слова: гражданство, двойное гражданство, единое гражданство, множественное гражданство.

Nagorny Y. The matters of legal regulation of citizenship relations in the territory of the Crimea

The article is devoted to the study of citizenship issues looking at historical aspect of the problem. The attempts to institute citizenship of the Crimea in the Soviet Socialist Republic of Tavryda founded on March 21, 1918 are considered. Special attention is given to numerous attempts of the Supreme Soviet of the Crimean Autonomous Soviet Socialist Republic and the Supreme Soviet of the Autonomous Republic of the Crimea to institute own and dual (plural) citizenship beginning from July 19, 1991 and till October 21, 1998 when the Constitution of the Autonomous Republic of the Crimea was adopted.

Key words: citizenship, dual citizenship, plural citizenship, single citizenship.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

Грищенко О. П.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ВІДМЕЖУВАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЗАСОБІВ ВИМІРЮВАННЯ ВІД ОБМАНУ ПОКУПЦІВ ТА ЗАМОВНИКІВ

Стаття присвячена відмежуванню фальсифікації засобів вимірювання від обману покупців та замовників, в основі якого правильна кваліфікація цих складів злочинів.

Ключові слова: склад злочину, кваліфікація, фальсифікація, засоби вимірювання, обман покупців.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день актуальним залишається правильне відмежування фальсифікації засобів вимірювання від обману покупців та замовників, оскільки невірна кваліфікація злочину порушує принцип справедливого покарання. П

Питаннями фальсифікації засобів вимірювання; обману покупців та замовників займалися: Н. П. Зосім, А. Н. Красіков, А. І. Рарога, Б. Т. Разгильдієв, С. І. Селецький, Є. Л. Стрельцов та ін.

Метою статті є спроба аналізу особливостей складів фальсифікації засобів вимірювання і обману покупців та замовників і проведення на цій основі їх розмежування.

Виклад основного матеріалу. Як відзначає А. І. Рарога, склад злочину є юридичною підставою для кваліфікації, тобто кваліфікація здійснюється на підставі